

ЧЕКАЈУЋИ ТУРСКИ ТОК

Енергетски заробљена држава

Србија три деценије води погрешну енергетску политику. Све владе су и после 5. октобра 2000. наставиле да се маћехински односе према енергетском потенцијалу. Последица је раст профита Југоросгаса, непотребног посредника за увоз гаса и све већа штета за грађане Србије

Србија је од краја 80-их година прошлог века до данас пролазила кроз низ промена, а енергетска политика једна је од ретких константи државне политике, која је остала мање-више непромењена. Долазак Слободана Милошевића на власт значио је и „подржављавање“ друштвене имовине Нафтне индустрије Србије (НИС), узроковано законом о НИС-у из 1991. Као заоставштина радничког самоуправљања, друштвена имовина се показала економски ефикаснијом од државне имовине у земљама чланицама Савета за економску помоћ (Комекон) до распада Совјетског Савеза 1991. Али, уместо даље либерализације тржишта, Милошевићев режим је прибегао централизацији економских добара државе у складу са њеним ратно-опортунистичким циљевима. У том смеру НИС је постао једна од главних полуга финансирања такве политике и тиме значајно допринео креирању *новопечених олигарха (nouveau riches)*, који су свој први значајни капитал стекли захваљујући привилегованим позицијама на тржишту.

Истовремено, у гасном сектору Србије захваљујући дугогодишњем блиском односу високо политички позиционираних особа из Русије и Србије - пре свега Виктора Черномирдина, бившег директора руске државне компаније Гаспром и премијера Русије и Мирка Марјановића, бившег директора Прогреса и председника Владе Србије - доношење одлука на штету грађана Србије постепено су почели да преузимају неки нови играчи. Наиме 1992, сарадњом две стране, основан је Прогресгас трејдинг, који је преузео улогу Нафтагас промета (једне од ћерки фирми НИС-а) и постао посредник између продавца и купца природног гаса из Русије.

Све до 2000. профит Прогресгас трејдинга, који су заједнички делили представници те компаније, износио се на рачуне у швајцарској банци. Како се профит за појединце увећавао, тако су расли и губици за грађане Србије, тако да је укупан дуг који је оста-

вљен првој влади после Милошевића достигао 172 милиона долара. Током тог периода, тачније 1996, две стране су основале још једну заједничку монополистичку компанију - Југоросгас.

То што је Милошевић 2000. изгубио председничке изборе није доњело и промену енергетске политике Србије. Напротив, све постпетооктобарске владе наставиле су са маћехинским односом према енергетском потенцијалу државе. Прва значајна у низу лоших одлука по грађане Србије је приватизација Беопетрола. Та фирма продата је 2003. руској државној компанији Лукоил, а Савет за борбу против корупције утврдио је да су грађани Србије тиме оштећени за више од 100 милиона долара.

Апсурдно, у делу гасног сектора ситуација је била привремено боља само захваљујући свеобухватним санкцијама УН против Србије. Тада је, наиме, улогу посредника од Прогресгас трејдинга преузела Економска комисија Уједињених нација за Европу (UNECE) и све до 2005. Србија није имала беспотребног посредника у увозу природног гаса. То се све мења са волшебним, или боље рећи намерним губитком партнерског односа државе Србије са руским Гаспромом у Југоросгасу, тако да од 2005. Србија постаје једина европска држава са финансијским посредником за увоз гаса. Према последњим доступним информацијама, рачуни које су потрошачи природног гаса у Србији плаћали су били увећани за 4,35 одсто, колико је износила провизија коју је Југоросгас наплаћивао од Србијагаса.

Сви наведени догађаји су, чини се, били само увод у „продају“ већинског пакета акција НИС-а руској државној компанији Гаспромнефт 2008. Упркос процењеној вредности НИС-а од 1,6 милијарди долара и домаћих нафтних и гасних ресурса на 9,8 милијарди долара, 214 посланика Народне скупштине Републике Србије гласало је за споразум којим је 51 одсто акција НИС-а продато за 400 милиона долара. Уз то, тај руско-српски нафтно-гасни међудржавни споразум је, испоставиће се, постао једна од највећих препрека на путу Србије ка ЕУ.

Осим предавања већинског пакета акција у подземном складишту гаса Банатски Двор, енергетски споразум је предвиђао и изградњу трасе гасовода Јужни ток кроз Србију, али без гаранције да ће се тај пројекат стварно

Двострука невоља: Осим што Турски ток кроз Србију није ни изблиза завршен као што то тврде званичници, још већи проблем је што политичари на власти гурају грађане Србије у још већу зависност од увоза природног гаса

и реализовати. Другим речима, споразум о изградњи Јужног тока кроз Србију је био само „мртво слово на папиру“ и зависи је искључиво од интереса руске политичке елите. Иако је сличан споразум закључен и са осталим транзитним државама попут Бугарске, Мађарске, и Словеније, само са Србијом је Русија успела да закључи уговор по коме је она већински власник (51 одсто) компаније која је задужена за изградњу транзитног гасовода - *South Stream Serbia AG*, данас Гастранс. Уз то, за ту фирму не важи правни систем државе домаћина јер је регистрована у офшор зони Цуг у Швајцарској.

Поред кршења елементарне правно-економске логике, споразум је био и у супротности са Уставом (директно крши одредбе о националној дискриминацији и отвореном и слободном тржишту) и са међународно преузетим обавезама Србије према Секретаријату Енергетске заједнице, као организације Европске уније, чија је Србија пуноправна чланица од 1. јула 2006.

Само захваљујући чињеници да је Бугарска, као пуноправна чланица ЕУ, морала да поштује европске прописе о заштити конкуренције, чијим одредбама се Гаспром није хтео повиновати, Јужни ток није изграђен и тај пројекат је званично прекинут 2014. Русија, међутим, није одустала од циља да њен гас на путу до потрошача из западне Европе заобиђе Украјину као транзитну државу. Након што је 2011. завршила Северни ток 1, Русија је кренула у реализацију Северног тока 2. Многобројне анализе показују да тај пројекат нема комерцијални него искључиво геополитички карактер, посебно узимајући у обзир чињеницу да се до сада ни приближно није користио пуни капацитет Северног тока 1. Уз то, закључком Париског споразума о климатским променама из 2016, државе потписнице, заједно са Србијом, обавезале су се да ће до 2050. редуковати заједничку потрошњу природног гаса за 74 одсто.

Имајући све то у виду, и Турски ток, наследник несурењеног Јужног тока, требало би, такође, анализирати са геополитичког аспекта, упркос чињеници да је његов предвиђени капацитет (31,5 милијарди кубних метара годишње) скоро упола мањи од првобитно планираног Јужног тока (60 милијарди кубика годишње). У случају Србије, Турски ток треба посматрати

Србијагас и Министарство енергетике више контролише администрација из Кремља него из Немањине 11, а овдашњи званичници тврдоглаво одбијају да либерализују тржиште домаћег енергетског сектора

и кроз призму сукоба који мање-више непрекидно трају између државе Србије - конкретно министарства енергетике и рударства и заштите животне средине - са Секретаријатом Енергетске заједнице (СЕЗ). Иако са релативно благим последицама по оне који доносе политичке одлуке, Србија је неколико пута најоштрије кажњавана - суспензијом права гласања у СЕЗ.

Поред кршења многих одредаба правоснажног и обавезујућег међународног уговора са СЕЗ, посебно је важно и да доносиоци политичких одлука у Србији тврдоглаво одбијају да либерализују домаће енергетско тржиште. Конкретно, у случају Турског тока, Србија одбија да омогући демонополизацију (СЕЗ је дозволио да 70 одсто гаса буде у власништву Гаспрома и Србијагаса, док ове две компаније захтевају да се тај удео повећа на 90 одсто), тако да ће гас новим гасоводом моћи практично да транспортује само Гаспром и Србијагас, предузеће са кумулативно највећим губицима у Србији. То ће за природну

последицу имати то што ће потрошачи из Србије за тај гас плаћати цену вишу од тржишне. Такође, врло битно је да су домаћи званичници још 2002. и те како упознати са релевантним стручним студијама по којима Србији није ни потребан увоз додатних количина природног гаса.

На страну чињеница да Турски ток кроз Србију није ни изблиза завршен као што то тврде овдашњи званичници, али главни проблем грађана Србије остаје то што их избрани политички представници упорно гурају у још већу зависност од увоза природног гаса. Тим пре што многе чињенице говоре у прилог тврдњи да је „Србија енергетски заробљена држава“ - од тога да дуже од деценије Министарство енергетике и рударства Србије и јавно предузеће Србијагас практично контролише администрација из Кремља, а не из Немањине 11 у Београду, до тога да се интереси појединаца ставе испред интереса грађана, као што је то до 2015. био случај са *Russian Serbian Trading Corporation (RST)*.

По најновијем извештају СЕЗ „Србија представља убитачан пример зависности од увоза природног гаса из Русије“. Такав закључак се свакако не односи „само“ на енергетику и заштиту животне околине, односно поглавља 15 и 27, него и на много шири контекст као што су реформе правосуђа, служби државне безбедности и коначно закључивање правно-обавезујућег споразума са Косовом.

Сходно томе, „ослобађање државе“ од економске и политичке картелизације се, по свему судећи, неће почети дешавати док се не остваре бар три услова: да се новинари, посебно они који раде на медијима са националном фреквенцијом, почну бавити том тематиком на професионалан начин; да политичке партије ставе ову тему као једну од битних, ако не и најбитнију ставку у свом политичком деловању; да се појединци из академске заједнице, цивилног друштва и професионалних удружења, овом темом почну бавити у складу са личним и професионалним интегритетом. Дакле, не у складу са својим партикуларним интересима, него у складу са интересима грађана Србије.

МИОДРАГ КАПОР
докторанд Ратгерс универзитета
из Њу Џерзија

4,35

одсто

већи су рачуни потрошача у Србији због провизије коју Србијагас плаћа на увезени гас посреднику, Југоросгасу. Та фирма је 2018. имала 12 запослених и профит од скоро 10 милиона евра